

Biegły sądowy – tryb powoływania, wymagania, obowiązki

The expert in court – the mode of appointment, requirements, responsibilities

HANNA WIŚNIEWSKA-ŚLIWIŃSKA, JERZY T. MARCINKOWSKI

Zakład Higieny Katedry Medycyny Społecznej Uniwersytetu Medycznego im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu

Streszczenie

Biegły sądowy – to osoba posiadająca bogate doświadczenie zawodowe i uznana za eksperta w zakresie swojej działalności. Biegłego powołuje sąd (prokurator) z urzędu lub na wniosek stron, określając zakres jego zadań. Wśród biegłych wyróżnia się: 1. stałych biegłych sądowych, 2. osoby powoływane *ad hoc* do udziału w poszczególnych sprawach w charakterze biegłych, a także, 3. instytucje naukowe i specjalistyczne. W niektórych przypadkach kodeksy określają, czy konieczne jest powołanie biegłych, wskazując niekiedy ich specjalność. Opinia biegłego może być zakwestionowana przez strony, sąd nie jest nią związany i może ją oceniać na równi z innymi środkami dowodowymi w ramach swobodnej oceny dowodów. Biegły sądowy zaliczany jest do osobowych źródeł dowodowych, a jego opinia traktowana jest jako środek dowodowy, mający na celu wyjaśnienie i pomoc sądowi w rozstrzygnięciu sprawy kamej/cywilnej/administracyjnej. Biegły, w swych opiniach, zgodnie z pytaniem sądu/prokuratora ocenia rozstrój stanu zdrowia, naruszenie sprawności organizmu, które uzasadnia (lub nie) prawo do świadczeń z tytułu ubezpieczenia bądź zaopatrzenia społecznego, uszczerbek na zdrowiu, związek tego naruszenia z określonymi okolicznościami itp. Pełnienie funkcji biegłego jest obowiązkiem obywatelskim, ale i prawnym. Zgodnie z przepisami przy wpisywaniu lekarza na listę biegłych sądowych stawiane są określone wymagania. W każdym przypadku opinia biegłego ma na celu ułatwienie sądowi należytej oceny zebranego w sprawie materiału wtedy, gdy potrzebne są do tego wiadomości specjalne. Osoba biegłego sądowego nie może nasuwać jakichkolwiek podejrzeń sądu o nierzetelności, stronniczości, a sporządzona przez niego opinia – o braku posiadania wiedzy specjalistycznej na najwyższym zawodowym poziomie. Natomiast zadaniem lekarza sądowego jest ocena stanu zdrowia badanego, który usprawiedliwia, bądź nie, niestawiennictwo na rozprawie, możliwość uczestniczenia w rozprawie. Lekarzem sądowym jest lekarz, z którym prezes sądu okręgowego zawarł umowę o wykonywanie czynności lekarza sądowego na podstawie ustawy o lekarzu sądowym.

Słowa kluczowe: *biegły sądowy, opinia biegłego, lekarz sądowy*

Summary

The expert in court – is a person with extensive professional experience and regarded as an expert in their field of activity. An expert is appointed by the court (prosecutor), *ex officio* or at the request of the parties, specifying the scope of their duties. Among the experts are: 1. permanent forensic experts, 2. a person appointed *ad hoc* to participate in individual cases as experts, 3. academic institutions and specialized institutions. In some cases, the codes indicate whether it is necessary to the appointment of experts, sometimes indicating their specialty. The expert opinion may be challenged by the parties, the court is not bound by it and can evaluate it on a par with other evidence in the discretion of the evidence. The expert in court is one of the personal sources of evidence, and his opinion is treated as evidence, designed to clarify and assist the court in resolving the criminal/civil/administrative case. The expert, in their opinions, in accordance with the question of the court/prosecutor assesses health disorder, violation of the efficiency of the organism, which justifies (or not) the right to insurance benefits or social supply, injury of health, the relationship of this injury with certain specified circumstances, etc. Acting as an expert is a civic duty, but also legal. In accordance with the provisions, when you enter as the physician for a list of the experts in court, specific requirements are imposed. In each case, expert opinion is intended to facilitate the court of proper evaluation of the collected material, if they are needed for this special knowledge. An expert in court may not arise any suspicion for misconduct, bias, and his opinion cannot attest to the lack of knowledge in the highest professional level. However, the task of the court physician is to assess the health status of the person examined, which justifies, or not, failed to appear at the hearing, the opportunity to participate in the hearing. The court physician is a physician with whom the President of the district court concluded a court physician in their duties under the Act on medical litigation.

Key words: *expert in court, expert opinion, court physician*

© Orzecznictwo Lekarskie 2011, 8(1): 33-39

www.ol.21net.pl

Nadesłano: 22.12.2010

Zakwalifikowano do druku: 04.01.2011

Adres do korespondencji / Address for correspondence

Prof. UM dr hab. med. Jerzy T. Marcinkowski
Zakład Higieny, Uniwersytet Medyczny im. Karola Marcinkowskiego
w Poznaniu
ul. Rokietnicka 5 „c”, 60-806 Poznań
tel. 61-854-73-89, fax 61-854-73-90, e-mail: jtmarcin@gmail.com

Biegły sądowy

Biegły sądowy (w skrócie często nazywany biegłym) – to osoba posiadająca bogate doświadczenie zawodowe i uznana za eksperta w zakresie swojej działalności, powoływana w postępowaniu sądowym w celu przedstawiania fachowych opinii o okolicznościach mających znaczenie dla wyniku sprawy sądowej, a których wyjaśnienie wymaga specjalistycznej wiedzy. Instytucja biegłego funkcjonuje w kodeksach: postępowania karnego, cywilnego i administracyjnego – jako element środka dowodowego w postaci dowodu z opinii biegłego.

Tak więc biegły – to osoba posiadająca wiadomości specjalne z zakresu nauki, sztuki, techniki lub rzemiosła, wyznaczona przez prokuratora lub sąd do zbadania i wydania opinii istotnej dla rozstrzygnięcia sprawy. Biegłego powołuje sąd (prokurator) z urzędu lub na wniosek stron, określając zakres jego zadań. Pełni on funkcję pomocniczego organu wymiaru sprawiedliwości. Wśród biegłych wyróżnia się: stałych biegłych sądowych, osoby powoływane *ad hoc* do udziału w poszczególnych sprawach w charakterze biegłych, a także instytucje naukowe i specjalistyczne. Tryb powoływania stałych biegłych sądowych określa rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 24.01.2005 r. w sprawie biegłych sądowych (Dz. U. nr 15, poz. 133) [1]. Stałego biegłego ustanawia prezes sądu okręgowego na okres 5 lat, po wyrażeniu przez niego zgody na pełnienie tej funkcji.

Kodeksy postępowania karnego i cywilnego rozróżniają:

- biegłego sądowego, czyli osobę wpisaną na listę sądu okręgowego,
- biegłego *ad hoc* powoływanego do sprawy,
- instytucję naukową.

W sprawach karnych i cywilnych biegły powoływany jest jako osoba fizyczna lub jako pracownik instytucji w oparciu o artykuły kodeksu postępowania karnego lub kodeksu postępowania cywilnego, bowiem o wystawienie koniecznej opinii Sąd zwraca się do biegłego, instytucji naukowej lub specjalistycznej (Art. 193. § 1 i § 2 kpk) [2].

Zasady powoływania biegłych

Ogólne zasady powoływania biegłych są uregulowane w Ustawie z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555 z późn. zm.) w art. 193 oraz w Ustawie z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 43, poz. 296 z późn. zm.) w art. 278 [2,3]. Ustawy regulujące podstawowe tryby prowadzenia postępowań (Kodeks postępowania karnego, Kodeks postępowania cywilnego, Kodeks postępowania ro-

dzinnego) zawierają jedynie uregulowania dotyczące ściśle procedury i przesłanek zasięgnięcia opinii, tj. gdy zachodzi konieczność stwierdzenia okoliczności wymagających wiadomości specjalnych i jest to niezbędne do rozstrzygnięcia sprawy [4].

Podstawą prawną powołania biegłego sądowego jest art. 157 § 2 Ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz. U. Nr 98, poz. 1070 z późn. zm.) i wydanego na jej podstawie rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 stycznia 2005 r. w sprawie biegłych sądowych (Dz. U. Nr 15, poz. 133) [1, 5].

Powołanie biegłego stanowi nie tylko prawo, ale i obowiązek sądu. Potrzeba skorzystania z opinii biegłych zarówno w postępowaniu karnym, jak i cywilnym wynika stąd, że dla rozstrzygnięcia sprawy obok znajomości przepisów prawnych niezbędne są określone wiadomości fachowe z różnych dziedzin nauki, techniki, sztuki, rzemiosła czy obrotu gospodarczego. O tym, czy do rozstrzygnięcia sprawy niezbędne są takie wiadomości specjalne, decyduje sąd. Okoliczności, że sędzia ma wiadomości z danej dziedziny, nie zwalniają sądu od przeprowadzenia dowodu z opinii biegłego, gdyż sędzia nie może zastępować biegłego (pozbawiałby także w ten sposób strony możliwości zadawania pytań i krytyki określonego poglądu). Wiedza sądu nie stanowi dowodu w sprawie, umożliwia jedynie i ułatwia sądowi ocenę dowodu z opinii biegłego. Organ procesowy nie może zrezygnować z opinii biegłego, jeżeli ustalenie faktu wymaga wiedzy specjalnej. Nie może też odrzucić wszystkich opinii specjalistycznych i przyjąć w danej sprawie własnego odmiennego stanowiska, byłoby to bowiem ustalenie faktów bez wymaganych dowodów [6, 7].

Niekiedy kodeks sam określa, że w określonej sytuacji procesowej konieczne jest powołanie biegłych, wskazując niekiedy ich specjalność. Są to np. powoływanie biegłych psychiatrów dla stwierdzenia stanu zdrowia psychicznego oskarżonego (art. 202 § 1 kpk) oraz biegłego lekarza lub psychologa do udziału w przesłuchaniu świadka w wypadkach wskazanych w art. 192 § 2 kpk [2].

Szczególnym przykładem może być wymóg tzw. „obligatoryjnej obrony”. Należy odwołać się do treści art. 79 kpk, dotyczącego wspomnianej obrony obligatoryjnej, a zwłaszcza do pkt. 3 § 1 kpk, który stwierdza, iż jeśli „zachodzi uzasadniona wątpliwość”, co do poczytalności oskarżonego, w postępowaniu karnym musi on mieć obrońcę. Podstawą takich wątpliwości mogą być np.:

- utrudniony kontakt z oskarżonym, sprawianie wrażenia człowieka, który nie rozumie zadawanych pytań [8],

- zachowanie sprawcy odbiegające od postępowania ludzi uznanych za normalnych pod względem psychicznym [9, 10],
- brak racjonalnego uzasadnienia dopuszczania się przestępstwa lub całkowicie nieadekwatna motywacja oskarżonego do konkretnego czynu [11],
- przebyta choroba psychiczna, uraz mózgu, padaczka, inna choroba mogąca prowadzić do zmian w psychice [12],
- długotrwałe lub nałogowe nadużywanie alkoholu; w ostatnim okresie w orzecznictwie sądowym podkreśla się, iż sam fakt nadużywania alkoholu, nawet połączony z leczeniem odwykowym w warunkach szpitalnych, bez stwierdzonych objawów psychotycznych nie stwarza zasadniczo sytuacji uzasadnionych wątpliwości co do poczytalności sprawcy [13, 14],
- leczenie z powodu niewydolności krążenia ze stwierdzeniem wcześniej występujących napadów utrat przytomności [15],
- zaburzenia w sferze popędu płciowego [16],
- stwierdzenie przez biegłych w innej sprawie u oskarżonego psychopatii albo niedorozwoju umysłowego oraz organicznego uszkodzenia ośrodkowego układu nerwowego w stopniu znacznym [17],
- wynik badania oskarżonego przez lekarzy psychiatrów w czasie odbywania kary pozbawienia wolności i następnie umieszczenie go w innym zakładzie karnym w izolatce [18].

Ogłędziny zwłok

Ogłędziny zwłok przeprowadza się z udziałem biegłego lekarza, w miarę możliwości z zakresu medycyny sądowej (art. 209 § 2 kpk). To samo dotyczy otwarcia zwłok (art. 209 § 4 kpk). W obu wypadkach można wezwać dodatkowo lekarza, który ostatnio udzielał pomocy zmarłemu (209 §5). Możliwe jest też zarządzenie badania oskarżonego przez biegłych psychologów lub lekarzy – z zachowaniem reguł badań określonych w art. 74 kpk (art. 215 kpk).

Powoływanie kilku biegłych z zakresu różnych specjalności

Możliwe jest powoływanie kilku biegłych z zakresu różnych specjalności, np. biegli psychiatrzy, psycholog, seksuolog – w sprawie o przestępstwo na tle seksualnym. W takim przypadku mogą oni przeprowadzić badania wspólnie i wydać wspólną opinię (opinia kompleksowa, łączna opinia) lub opinie odrębne. Rozstrzyga o tym organ procesowy powołujący biegłych (art. 193 kpk).

W procesach cywilnych, zgodnie z art. 278 § 1 kpc, w przypadkach wymagających wiadomości specjalnych, sąd po wysłuchaniu wniosków stron co do liczby biegłych i ich wyboru może wezwać jednego lub kilku biegłych celem zasięgnięcia ich opinii. Taką regulację zawiera art. 84 § 1 kpa, według którego jeśli w sprawie wymagane są wiadomości specjalne, organ administracji publicznej może zwrócić się do biegłego lub biegłych o wydanie opinii.

W niektórych przypadkach przepisy kpc przewidują obligatoryjne przeprowadzenie przez sąd dowodu z opinii biegłych: w sprawach o ubezwłasnowolnienie (art. 553 kpc), o podział w naturze nieruchomości rolnej, która stanowi współwłasność oraz o podział spadku w zakresie gospodarstwa rolnego (art. 619 § 2 i art. 688 kpc).

Jest pewien rodzaj spraw cywilnych – te, odbywające się przed sądami pracy i ubezpieczeń społecznych – w trakcie których wiele, a praktycznie wszystko, zależy od opinii lekarza. Niekiedy w trakcie takiego postępowania „można dojść do przekonania, (czy pozbawionego słuszności?), że to lekarz orzekający dla instytucji zabezpieczenia społecznego i lekarz biegły sądowy są stronami w procesie, w którym przyznanie świadczeń jest zależne od orzeczenia czy opinii lekarzy” [19].

Pełnienie funkcji biegłego jest obowiązkiem nie tylko obywatelskim, ale i prawnym, co jasno wynika z art. 195 kpk, w którym wyraźnie podkreśla się obowiązek pełnienia czynności biegłego przez każdą osobę, o której wiadomo, że ma odpowiednią wiedzę w danej dziedzinie. (Zapis ten wydaje się pozostawać w sprzeczności z treścią zapisu rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 24.01.2005 r. w sprawie biegłych sądowych (Dz. U. nr 15, poz. 133), a w szczególności z adnotacją, iż biegłego ustanowić można po wyrażeniu przez niego zgody.)

Osoba powołana na biegłego może wnioskować o zwolnienie z tego obowiązku, jeżeli wykaże istnienie przyczyn, które uniemożliwiają jej wykonanie czynności biegłego, w szczególności z powodu braku odpowiednich kwalifikacji, odpowiedniej aparatury czy też obciążenia innymi obowiązkami, które uniemożliwią sporządzenie opinii w rozsądnym terminie. Biegłymi nie mogą być osoby, które łączą stosunek osobisty z oskarżonym.

Również w postępowaniu cywilnym możliwość skutecznego uchylecia się od wykonywania czynności biegłego jest ograniczona. Zgodnie z art. 280 kpc można nie przyjąć nałożonych obowiązków biegłego z przyczyn, jakie uprawniają świadka do odmowy zeznań, a także z powodu przeszkód, które uniemożliwią wydanie opinii (długotrwała choroba, długoterminowy wyjazd, brak wiadomości

specjalnych w danej dziedzinie wiedzy, opracowywanie trudnej i terminowej opinii w innej sprawie sądowej). Na postanowienie sądu odmawiające zwolnienia go z obowiązku biegłego nie przysługuje zażalenie. Za uchylanie się od obowiązków biegłego sąd wymierza grzywnę. Od tego orzeczenia można się jednak odwołać.

Przepisy kpa także ustalają obowiązkowy charakter przyjęcia funkcji przez biegłego. Za odmowę grozi grzywna. Jednak w przypadku usprawiedliwienia przez biegłego odmowy wydania opinii sąd może zwolnić go od kary.

Obecnie do biegłych oraz instytucji naukowych i specjalistycznych, uprawnionych do sporządzania i wydawania opinii na potrzeby postępowań prowadzonych na podstawie ustawy, mają zastosowanie przepisy dekretu z dnia 26 października 1950 r. o należnościach świadków, biegłych, stron w postępowaniu sądowym (Dz. U. nr 49, poz. 445 [20] oraz z 2004 r. nr 273, poz. 2702) oraz wydanych na jego podstawie rozporządzeń Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 grudnia 1975 r. w sprawie kosztów przeprowadzania dowodu z opinii biegłych w postępowaniu sądowym z późniejszymi zmianami [21] z dnia 31 października 1989 r. w sprawie wynagrodzenia biegłych (tłumaczy) z zakresu daktyloskopii [22] (Dz. U. Nr 64, poz. 292), a także przepis art. 157 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz. U. nr 98, poz. 1070) [5] oraz wydane na podst. art. 157 § 2 wymienionej ustawy rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 stycznia 2005 r. w sprawie biegłych sądowych (Dz. U. nr 15, poz. 133) [1].

Wydawanie orzeczeń lekarskich

Przepisy dotyczące powoływania biegłych, treści opinii, wynagrodzenia biegłych dotyczą biegłych z różnych dziedzin. Sformułowano również przepisy szczegółowe dotyczące wykonywanie zajęć biegłego przez lekarzy. Ustawa z dnia 5 grudnia 1991 r. o zawodach lekarza i lekarza dentystry [23] przewiduje w zakresie obowiązków lekarza wydawanie orzeczeń lekarskich (art. 2 § 1 u.z. l.l.d.). Orzeczenia lekarskie mogą mieć różny charakter i przeznaczenie. Mogą to być opinie wydawane dla potrzeb zakładów pracy, instytucji ubezpieczeniowych, itp. oraz również sądów.

Orzeczenie lekarskie

Orzeczenie lekarskie – to pisemna/ustna wypowiedź lekarza, zawierająca wnioski wyciągnięte ze stwierdzonego stanu faktycznego, która jest przeznaczona dla instytucji nielekarskich. W rozumieniu prawniczym przedkładana wypowiedź

pisemna/ustna lekarza powołanego w charakterze biegłego nazywana jest opinią lekarza biegłego lub opinią sądowno-lekarską.

Biegły sądowy zaliczany jest do osobowych źródeł dowodowych, a jego opinia traktowana jest jako środek dowodowy, mający na celu wyjaśnienie i pomoc sądowi w rozstrzygnięciu sprawy karnej/cywilnej/administracyjnej.

Opinia biegłego może być zakwestionowana przez strony, sąd nie jest nią związany i może ją oceniać na równi z innymi środkami dowodowymi w ramach swobodnej oceny dowodów.

Obowiązkiem sądu w zakresie oceny dowodu z opinii biegłych jest również wskazanie merytorycznych przesłanek, dla których ten dowód został przyjęty lub odrzucony. Jak wykazuje praktyka, większość opinii biegłych/ekspertyz kryminalistycznych zaliczana jest w poczet dowodów sądowych [24]. Nie wiadomo w jakich przypadkach opinie są akceptowane przez sądy ze względów merytorycznych, a w jakich i ilu ze względów formalnych (brak wewnętrznej sprzeczności, wnioski logicznie uzasadnione). J. Sehn uważał, że bezkrytyczne przyjęcie opinii biegłego stanowiłoby dopuszczenie do rozstrzygnięcia sprawy przez osobę trzecią, a nie przez sąd [25].

Innym rodzajem opinii jest przewidziana np. w art. 290 § 1 kpc opinia instytutu naukowego lub naukowo-badawczego. Ta zawsze ma formę pisemną. Musi zawierać imienne wskazanie osób, które prowadziły badania wydały opinię z oznaczeniem ich stopni naukowych i pełnionych funkcji. W przypadku zajścia konieczności pozyskania przez sąd dodatkowych wyjaśnień (również na piśmie lub ustnie) winny być one udzielone przez instytut bądź wyznaczoną osobę.

Lekarz sądowy

Na podstawie Ustawy o lekarzu sądowym, lekarzem sądowym jest lekarz, z którym Prezes sądu okręgowego zawarł umowę o wykonywanie czynności lekarza sądowego [26]. Lekarz sądowy wystawia zaświadczenia potwierdzające zdolność lub niezdolność uczestników postępowania z powodu choroby – na obszarze właściwości danego sądu okręgowego – do stawienia się na wezwanie lub zawiadomienie organu uprawnionego.

Wymagania przy wpisywaniu lekarza na listę biegłych sądowych

Instytucja biegłego sądowego jest instytucją prawa sądowego procesowego. Ustanowiono ją dla zapewnienia należytego funkcjonowania organów wymiaru sprawiedliwości i zabezpieczenia prawidłowego wypełniania przez te organy ich ustawo-

wych zadań. Wynika to z przepisów następujących Ustaw: Prawo o ustroju sądów powszechnych [5], Kodeksu postępowania karnego [2] i Kodeksu postępowania cywilnego [3]. Z przepisów tych wynika, że od biegłego wymagane jest posiadanie nie tylko niekwestionowanej wiedzy i najwyższych kwalifikacji zawodowych (art. 193 § 1 i 2, art. 195 oraz art. 200 § 2 pkt 1 kpk i art. 278 § 1 oraz art. 290-291 kpc), a także zaufania publicznego, sumienności i bezstronności (art. 196 § 3 i art. 197 § 1 kpk oraz art. 282 § 1 kpc), i ponadto zaufania sądu do osoby biegłego (art. 198 § 1 kpk i art. 284 kpc).

Zgodnie z przepisami przy wpisywaniu lekarza na listę biegłych sądowych stawiane są określone wymagania. Na przykład niemożliwe jest, aby na listę biegłych z dziedziny psychiatrii został wpisany lekarz nie posiadający specjalizacji.

Medycyna sądowa traktowana jest specyficznie – z jednej strony jako dziedzina pozaspecjalistyczna, z drugiej zaś jako „interspecjalistyczna”, związana z wieloma specjalnościami lekarskimi. Jest to przyczyną wpisywania na listę biegłych z zakresu medycyny sądowej np. chirurgów, ortopedów, ale przede wszystkim lekarzy bez specjalizacji.

Kwestie dotyczące powoływania biegłych sądowych reguluje rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 24.01.2005 r. w sprawie biegłych sądowych (Dz.U. Nr 15, poz. 133) [1].

Dokumenty wymagane od kandydata na biegłego

- wniosek skierowany do Prezesa właściwego Sądu Okręgowego o ustanowienie biegłym sądowym (z określeniem dziedziny, o ustanowienie z której kandydat na biegłego wnosi),
- życiorys,
- kwestionariusz osobowy,
- odpis dyplomu,
- inne dokumenty potwierdzające znajomość dziedziny i ponadprzeciętne kwalifikacje zawodowe (gdy wniosek składa lekarz powinien mieć I lub II stopień specjalizacji albo tytuł specjalisty w określonej dziedzinie medycyny),
- opinia i zgoda zakładu pracy,
- zapytanie o karalność – z Krajowego Rejestru Karnego.

Kandydat winien złożyć oryginały dokumentów wraz z ich kserokopiami (w celu ich potwierdzenia) w oddziale administracyjnym sądu okręgowego.

Kandydat na biegłego winien spełniać wymienione warunki:

- posiadać obywatelstwo polskie,
- ukończyć 25 lat życia,
- posiadać praktyczne i teoretyczne wiadomości specjalne w tej gałęzi nauki, techniki, sztuki,

- rzemiosła, a także innej umiejętności, dla której ma być ustanowiona,
- dawać rękojmię należytego wykonywania obowiązków biegłego,
- wyrazić zgodę na ustanowienie go biegłym.

Decyzję o ustanowieniu biegłym sądowym lub o odmowie ustanowienia biegłym podejmuje prezes właściwego sądu okręgowego.

Zgodnie z §15 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 24.01.2005 r. w sprawie biegłych sądowych, jednostkami uprawnionymi do wydawania poszczególnych zleceń biegłym sądowym są wyłącznie sądy/organy prowadzące postępowanie przygotowawcze w sprawach karnych. Dlatego też lista biegłych sądowych jest udostępniana stronom i uczestnikom postępowania.

Nadmienić należy, że biegły sądowy przed objęciem funkcji – zgodnie z § 4 rozporządzenia – składa ślubowanie zobowiązujące go do przestrzegania prawa.

Rodzaje opinii oceniających

Lekarz może być powołany do dokonania oględzin osoby i wydania opinii oceniającej:

- zdolność osoby zatrzymanej, podejrzanego lub oskarżonego do tymczasowego aresztowania i przebywania w warunkach pozbawienia wolności (w policyjnej izbie zatrzymań lub areszcie śledczym), ewentualnie czy istnieje konieczność obserwacji lub leczenia zatrzymanego/podejrzanego/oskarżonego w warunkach więziennej służby zdrowia,
- zdolność podejrzanego, pokrzywdzonego lub świadka do stawiennictwa w prokuraturze/policji i brania udziału w postępowaniu prokuratorskim,
- zdolność do bycia przesłuchiwanym, udziału w czynnościach toczącego się postępowania (wizji lokalnej, eksperymencie procesowym, itp.),
- zdolność oskarżonego, pokrzywdzonego lub świadka do stawiennictwa przed sądem i brania udziału w procesie (składanie zeznań, wyjaśnień, udziału w innych czynnościach procesowych),
- zdolność skazanego do odbywania kary pozbawienia/ograniczenia wolności, ewentualnie oceny, czy istnieje możliwość leczenia skazanego w warunkach więziennej służby zdrowia, czy też musi on być leczony w warunkach wolnościowych,
- konieczność odroczenia wykonania kary lub udzielenia skazanemu przerwy w wykonaniu kary – ze względu na stan zdrowia,
- zdolność do pracy zarobkowej osób uchylających się od nałożonego na nie obowiązku utrzymania (obowiązku alimentacyjnego), które nie podejmują pracy.

Lekarz może zostać powołany do dokonania oględzin ciała pokrzywdzonego, osoby zatrzymanej lub podejrzanej o popełnienie przestępstwa, jak również do pobrania od wymienionych osób materiału biologicznego jako dowodów rzeczowych. Lekarz może również dokonać oględzin zwłok.

Oskarżeni w procesach karnych mają obowiązek poddać się oględzinom zewnętrznym ciała i innym badaniom niepołączonym z naruszeniem integralności ciała, a także badaniom psychologicznym i psychiatrycznym oraz badaniom połączonym z dokonaniem zabiegów na jego ciele – za wyjątkiem chirurgicznych – pod warunkiem że dokonywane są przez uprawnionego pracownika opieki zdrowotnej i nie zagrażają zdrowiu oskarżonego, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest nieodzowne. W szczególności oskarżony jest obowiązany przy zachowaniu tych warunków poddać się pobraniu krwi, włosów lub wydzielin organizmu (Art. 74. § 2 pkt 1 i 2 kpk). Może dojść do pobrania przez funkcjonariusza Policji wymazu ze śluzówki policzków, jeżeli jest to nieodzowne i nie zachodzi obawa, że zagrażałoby to zdrowiu oskarżonego lub innych osób (Art. 74. § 2 pkt 3 kpk).

Minister Sprawiedliwości – w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw zdrowia – określa, w drodze rozporządzenia, szczegółowe warunki i sposób poddawania badaniom oskarżonych, czy podejrzanych, a także wykonywania z ich udziałem czynności, o których mowa w art. 74 § 2 pkt 1 i 3 oraz § 3 kpk, mając na uwadze, by gromadzenie, utrwalanie i analiza materiału dowodowego były dokonywane zgodnie z aktualną wiedzą w zakresie kryminalistyki i medycyny sądowej (Art. 74. § 4 kpk).

Oskarżony pozostający na wolności, jest zobowiązany stawiać się na każde wezwanie w toku postępowania karnego oraz zawiadamiać organ

prowadzący postępowanie o każdej zmianie miejsca swego zamieszkania lub pobytu trwającego dłużej niż 7 dni (Art. 75. § 1 kpk). W razie nieusprawiedliwionego niestawiennictwa oskarżonego można go zatrzymać i doprowadzić przymusowo (Art. 75 § 2 kpk). Osobę, która nie wykonała obowiązków nałożonych przez Sąd, a może to dotyczyć także biegłego (stawiennictwa, pozostawiania do dyspozycji organu, zeznawania, złożenia przyrzeczenia, wykonania ekspertyzy, tłumaczenia i innych wynikających z art. 285 § 1 i 287 § 1 kpk), można ukarać obciążeniem dodatkowym i kosztami postępowania, jeżeli wskutek niewykonania tych obowiązków one powstały.

Przepisy te dotyczą wszelkich czynności mogących wystąpić w trakcie śledztwa/ dochodzenia/ procesu sądowego. Dotyczą również stawiennictwa na badania, w tym lekarskie. W razie potrzeby sąd, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator, może zarządzić badanie oskarżonego przez biegłych psychologów lub lekarzy z zachowaniem zasad określonych w art. 74 (Art. 215 kpk).

W każdym przypadku „opinia biegłego ma na celu ułatwienie sądowi należytej oceny zebranego w sprawie materiału wtedy, gdy potrzebne są do tego wiadomości specjalne. Nie może ona natomiast sama być źródłem materiału faktycznego sprawy, ani tym bardziej stanowić podstawy ustalenia okoliczności będących przedmiotem oceny biegłego” [27]. Jest to oczywiste, gdy mamy na względzie, że biegły sądowy jest organem pomocniczym sądu w wypadkach wymagających wiadomości specjalnych, a sporządzona przez niego opinia stanowi dowód w postępowaniu sądowym. Osoba biegłego sądowego nie może nasuwać jakichkolwiek podejrzeń nierzetelności, stronniczości, a sporządzona przez niego opinia – braku posiadania wiedzy specjalistycznej na najwyższym zawodowym poziomie.

Piśmiennictwo

1. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 24.01.2005 r. w sprawie biegłych sądowych (Dz. U. nr 15, poz. 133).
2. Kodeks postępowania karnego – Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz. U. z dn. 04 sierpnia 1997 r. nr 89, poz. 555).
3. Kodeks postępowania cywilnego – Ustawa z dn. 17 listopada 1964 r. (Dz. U. z dnia 1 grudnia 1964 r. nr 43, poz. 296)
4. Kodeks postępowania administracyjnego – Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. (Dz. U. 1960 nr 30, poz. 168).
5. Ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz. U. Nr 98, poz. 1070 z późn. zm.)
6. Piotrowska I. Pozycja i rola biegłego sądowego w świetle oczekiwań organu procesowego. Arch Med Sąd Krym 2007, LVII: 196-199
7. Wyrok SN, z dnia 03 marca 1981r., sygn. IV KR 271/80.
8. Wyrok SN z dnia 19 czerwca 1987 r., sygn. IV KR 197/87.
9. Wyrok SN z dnia 10 maja 1979 r., sygn. I KR 47/79.
10. Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 9 października 1991 r., sygn. II A Kz 63/91.
11. Wyrok SN z dnia 11 stycznia 1989 r., sygn. V KR 268/88.
12. Cieślak M. Glosa do wyroku SN z dnia 10 lipca 1972 r.
13. Wyrok SN z dnia 17 czerwca 1997 r., sygn. IV KKN 278/96.
14. Wyrok SN z dnia 7 grudnia 1999 r., sygn. V KKN 48/9.
15. Wyrok SN z dnia 11 maja 1983 r., sygn. V KR 83/83.

16. Wyrok SN z dnia 29 kwietnia 1982 r., sygn. III KR 72/82.
17. Wyrok SN z dnia 26 lutego 1985 r., sygn. V KRN 28/85.
18. Wyrok SN z dnia 23 listopada 1981 r., sygn. I KR 251/81.
19. Bilski D. O roli lekarzy biegłych sądowych w Sądach Pracy i Ubezpieczeń społecznych – inaczej. *Orzecznictwo Lekarskie* 2006, 3 (2): 162-168.
20. Dekret z dnia 26 października 1950 r. o należnościach świadków, biegłych, stron w postępowaniu sądowym (Dz. U. nr 49, poz. 445 oraz z 2004 r. nr 273, poz. 2702).
21. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 grudnia 1975 r. w sprawie kosztów przeprowadzenia dowodu z opinii biegłych w postępowaniu sądowym (Dz.U. nr 46, poz. 254 z późn. zm.)
22. Rozporządzeń Ministra Sprawiedliwości z dnia 31 października 1989 r. w sprawie wynagradzania biegłych (tłumaczy) z zakresu daktyloskopii (Dz. U. nr 64, poz. 292).
23. Ustawa z dnia 5 grudnia 1991 r. o zawodach lekarza i lekarza dentystry (tekst jedn. Dz. U. z 2005 r. nr 226, poz. 1943 z późn. zm.).
24. Kulicki M. Rola i zadania organu procesowego w przeprowadzaniu dowodu z ekspertyzy kryminalistycznej. *Postępy Kryminalistyki* 1998, 2: 17.
25. Sehn J. Kryminalistyka a prawo procesowe. *Nowe Prawo* 1958, 6: 35.
26. Ustawa z dnia 29 lutego 2008 r. o zmianie ustawy o lekarzu sądowym (Dz.U. z 2008 nr 51 poz. 293).
27. Wyrok SN z dnia 11 lipca 1969 roku, sygn. I CR 140/69.